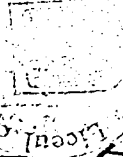

Biblioteca pești

BIBLIOTECA ROMÂNEASCĂ

ENCICLOPEDICĂ "SOCEC"

No. 15.

*Donatie din partea
Arhiepiscopiei V. Trancealpine.*

4794 AL. RUSSO

subscris 7 Mai 1909

PIATRA CORBULUI

TRADUCERE DE

No. 152

V. ALECSANDRI

S O V E J A

TRADUCERE DE

AL. ODOBESCU

152747

BUCUREȘTI

EDIT. RA LIBRĂRIEI SOCEC & Co., SOCIETATE ANON. MA

1908

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

COTA.....

4794

B.C.U. Bucuresti

C152747

8R-992

NOTIȚĂ BIOGRAFICĂ

Alecu Donici-Russu (Russo) s'a născut, probabil, în Basarabia, într'un sat de pe țărmul Bicului, pe la 1817. Trece împreună cu părinții săi pe la 1828 în Moldova, studiază în Elveția, petrece cîtva timp la țară, pentru a cărei viață are o nemărginită dragoste. E cîtva timp magistrat la Piatra. Exilat odată din pricina ideilor sale liberale, de către Mihail Sturdza Vodă, la mînăstirea Soveja (1846), el ia parte la încercarea de revoluție din 1848 și e nevoit să părăsească Țara. În 3 Maiu 1848 avu prilejul să fie de față la memorabila adunare revoluționară de pe cîmpul Blajului, iar la întoarcerea sa din țările Apusului, avu neplăcerea de a cunoaște și închisorile ungurești. Reîntors în Moldova, el se ocupă cu advocatura. Prieten de aproape cu Alecsandri și Bălcescu și, însuflețit de acelaș liberalism și naționalism ca și dînșii, el se arată din vreme un iubitor conștient și entusiast—mai entusiast și mai conștient decît toți—de limba și literatura românească poporană, și de întreaga viață istorică, dar mai cu seamă tradițională, a poporului român. Deși scriind din vreme, însă în franțuzește (de pe la 1840),

el nu ia parte în mod activ la mișcarea literară decît pe la 1855, cînd publică în „România literară“ condusă de Alecsandri, *Cugetările, Amintirile și Cîntarea României*, și duce, și anume în *Cugetările sale*, în mod clar, temeinic și cu inimă, lupta în contra curentului latinist, pe care Alecsandri căuta numai să-l ia în bătaie de joc. De o constituție slabă, el moare în 1859.

NOTIȚĂ CRITICĂ

D. Petru Haneș, care, prin studiile sale în seminarul de Istoria literaturii române al d-lui Ovid Densusianu, a izbutit mai anii trecuți să pună într'o nouă și, în genere, veridică lumină, figura simpatică și interesantă a aproape uitatului scriitor Alecu Russo,— a luat grija de a colăționa cu cea mai mare atențiune, și ținînd seama și de manuscrisul francez original, admirabilele traduceri după două scrieri ale acestui distins literat: *Piatra Corbului* și *Soveja* făcute de Alecsandri și Odobescu.

În publicarea de față însă nu s'a ținut în seamă cîteva forme provincial-moldovenesti („sarac“, „ră“, „gios“, „răpide“) primite de D.

Haneş, de oarece ele nu sînt îndestulătoare spre a da limbii culoarea moldovenească intenţionată, însă fără succes, de Odobescu în traducerea sa, dar s'au lăsat (neevitîndu-se decît forma „fruntare“ pentru „fruntarie“) acelea din traducerea lui Alecsandri, care, fiind Moldovean, a întrebuiţat în lucrarea sa limba-i firească.

Valoarea acestor scrieri, aşa cum le publicăm, stă mai întii în *frumuseţea traducerilor*, în care, în afară de un franţuzism — două (ca d. ex.: „De mult era decînd doream să cunosc şi eu caii de poştă...“), găsim un adevărat model de limbă românească, cum şi trebuia să ne aşteptăm dela scriitori ca Odobescu şi Alecsandri; şi, în al doilea rînd, — şi mai cu seamă — în *jondul acestor scrieri* care, în mare parte, este cu totul deosebit de al celorlalte lucrări mai cunoscute ale lui Russo. *Piatra Corbului* şi *Soveja* au amîndouă caracteristica că sînt un fel de memorii, în care scriitorul, pe lîngă lucruri văzute, auzite şi pătite, relatează legende şi istorii în legătură fie cu viaţa trecută a poporului nostru, fie cu starea societăţii moldoveneşti de pe acea vreme. Cu deosebire interesantă însă este „*Soveja*“ care, pe lîngă că prezintă în mod mai limpede caracteristica de mai sus, mai este şi o oglindă fidelă a unei stări sufleteşti complexe, pe care n'o putem găsi, cu atîta intensitate şi limpezime, în mai nici o altă scriere a lui Russo.

Scriitorul, notînd unele din cele mai neplăcute momente ale vieții sale, are puterea, aproape neconținut, să se pună de-asupra lor și, mai mult vesel decît trist, să rîdă de sine și mai cu seamă de ceilalți oameni și cu deosebire de reprezentății administrației, cari văd în arestarea lui o grozav de mare afacere de stat. Este starea sufletească umoristică, pe care ne-o dă Creangă povestind pățaniile lui din copilărie, cu deosebire însă că, pe cînd Creangă e umoristic față de neplăceri de mult trecute, Russo e umoristic chiar în mijlocul neplăcerii. Povestirea arestării și a călătoriei lui, pe o vreme de iarnă slo-toasă în căruța de poștă, dela Iași la Soveja, trecînd prin Focșani, este încîntătoare tocmai prin acest umor, care dă în acelaș timp dovada unei extraordinare tărie sufletești. Cine, pe lîngă gustarea acestei distinse calități literare, mai vrea să-și de seama de atmosfera socială din țară, și cu deosebire din sferele administrative sub Mihai Vodă Sturdza, de viața de pe acea vreme pe drumuri lungi cu poșta, ori la sindrofile provinciale și la închișorile mînăstirești, va găsi în Soveja o admirabilă lectură.

NOTIȚĂ ISTORICĂ

Publicăm în acest număr al „Bibliotecii Românești” două opere, de cari sînt legate numele a trei mari scriitori români: Alexandru Russo, Vasile Alecsandri și Alexandru Odobescu. „Piatra Corbului” și „Soveja” au fost scrise în franceză de Al. Russo și traduse în românește, cea dintîi de Alecsandri, cea de a doua de Odobescu. Lui Russo îi plăcea în cei dintîi ani ai activității sale să scrie în franceză, ca unul ce-și făcuse de mic copil aproape cultura în această limbă. Să nu ne închipuim însă că nu știa să scrie și în românește. Cînd scria anume ca să publice, recurgea firește la limba sa natală, cum a făcut cu opere ca „Critica Criticii” (1846), „Holera” (1853) etc. Cînd însă înregistra pur și simplu impresii — și pentru Russo a înregistra impresii este echivalent cu a scrie pagini de o poezie rară — recurgea în mod firesc la limba franceză pe care o vorbise în copilărie. „Piatra Corbului” și „Soveja” sînt impresii de ale lui Russo și n’au fost scrise anume pentru

publicitate. În această privință, Russo ține de cazurile rare ale literaturii noastre, cazurile în cari oamenii de mare talent refuză să scrie și pentru public. Dar acest procedeu al lui Russo n'a fost împărtășit de prietenul său Alecsandri și de admiratorul său Odobescu.

Acesta din urmă scoate în 1861 una din cele mai valoroase reviste literare ale noastre, *Revista Română*, și se adresează între alții și lui Alecsandri, ca să-i dea sprijin. Alecsandri îi trimete atunci o parte din ineditele rămase după moartea lui Russo, unele românești, altele franceze. Dintre cele franceze erau și „Piatra Corbului“ și „Soveja“. Odobescu a tradus atunci pe aceasta din urmă și a publicat-o în revista sa. Cea dintâi a fost publicată în franțuzește de ziarul *La voix de la Roumanie* (1862), ce apărea în București. Peste cîtăva vreme însă, Alecsandri o traduce în românește și o publică în *Foaia Societății din Bucovina* (1868) și în *Convorbiri Literare* (1873).

În ce împrejurări a compus Russo aceste două scrieri? Cea mai mare parte din lucrurile se găsesc în ele însele. Să mai adăugăm totuși ceva. Russo era, dintre scriitorii timpului, cel mai îndrăgostit după poezia populară, după legendele și credințele populare. Această dragoste peste măsură de mare a căutat s'o

comunice și prietenilor săi; pentru unii din ei a și izbutit. Cu aceștia plecă din Piatra-N., unde fusese numit judecător și vizită localitățile județului Neamțu, în deosebi pe acelea unde puteau culege literatură populară. Într'una din aceste plimbări, a cules Russo legenda „Piatra Corbului“.

„Soveja“ cuprinde peripețiile închiderii lui la schitul Sorveja din Putna și traiul său în cele două luni, cât a stat acolo. Russo scrisese o piesă de teatru, *Provincialul la Teatru Național*, care s'a și reprezentat la 25 Fevruarie 1846. Piesa s'a pierdut; nu cunoaștem din ea decît două versuri, citate de Alecsandri:

Din Focșani la Dorohoi,
Țara-i plină de ciocoi

rostate probabil în piesă de unul din personajii, în cea mai mare parte haiduci. Urmările acestui fapt au fost două: exilarea lui Russo și... „Soveja“, una din cele mai izbutite bucăți literare românești.

Petre V. Haneș

24/IX/908.

X

PIATRA CORBULUI

PIATRA CORBULUI¹⁾

Vizitînd valea Biczului, care dă în valea Bistriței, caii noștri se înșirau pe cărări înguste și pietroase, conduși fiind de un călăuz muntean. Acesta era tipul Românului din Carpați, tînăr, vesel, sprinten, dibaciu, lipsit de învățătură, însă înzestrat cu bunul simț al strămoșilor noștri. El își purta calul în joc și ne povestea în graiul său poetic viața lui de copil al munților, vînătoarele sale la urși și chiar îndrăgirile inimii lui, spunîndu-ne totodată numele piscurilor și admirînd că noi

¹⁾ „Piatra corbului“ este o legendă culeasă la Bicz de A. Russo și scrisă în franceză. Originalul francez să găsește în Alexandru Russo, *Scriseri* (edit. Academiei Romîne), Buc. 1908, pag. 301—307. Traducerea românească, făcută de Alecsandri, se găsește în *Foia Societății pentru literatură și cultura română în Bucovina*, Cernăuți, 1868 (anul IV pag. 141—144). Ea a fost republicată în *Conr. Lit.*, Iași, VI (1873), No. 12 (Martie), pag. 442.—Legenda a fost și versificată de V. Bumbac și tot în *Foia Soc.*, IV, pag. 211.

mărețele așezături stîncoase, care ne încun jurau ca un amfiteatru uriaș.

Strîmtoarea în care curge pîrîul Bicazului este una din cele mai frumoase din Carpați; natura parcă a voit a aduna la un loc tot ce a putut crea mai grațios, mai pitoresc și mai grozav.

Tablou magic și demn de penelul lui Salvator Rosa¹⁾, soarele asfințind într'un ocean de lumină înfocată; cîțiva plăieși trecînd printre copaci; cîțiva vulturi sburînd roată împrejurul vîrfului Ceahlăului, și jos lîngă o 'naltă stîncă caii noștri adăpîndu-se în apa limpede a Bicazului!

— Priviți, ne zise călăuzul nostru, acea pădure neagră ce se întinde în dreapta și în stînga, colo în zare spre Ceahlău.

Ea este linia hotarului Moldovei, și în ea facem ades vînat la căprioare, la urși... ba chiar și la Unguri cîteodată.

— La Unguri!

— Da. Plăieșii noștri, din timpurile vechi și pînă în timpurile de azi au preschimb

¹⁾ Pictor italian, 1615—1673.

glonțuri cu catanele nemțești... Hei!.. mulți brazi ascund la rădăcina lor trupuri omenești, și printre răsunetele spărioase ce ies noaptea din codri, trebuie să fie și glasurile celor uciși.

— Bine, dar pentru ce acele ucideri?

— Pentru ce?... pentru un cuvânt, pentru o căprioară care trece hotarul, pentru ura contra Secuilor ce ne *pradă pământul* pe nesimțite...

Această expresie energică a *prădării pământului* ne făcù să gîndim cu mîhnire la nepăsarea guvernului, care permite vecinilor de a strămuta necontenit linia de frontieră a țării în paguba noastră. Unul din noi însă, mai mult admirător de podoabele naturii decît de faptele oamenilor, întrebă pe călăuzul nostru cum se numea stîncea dreaptă ca un zid lingă care ne aflam.

— *Piatra Corbului*, răspunse el.

— Are vreo legendă?

— Ce să aibă, Domnule?

— Are vreo istorie, vreo basnă, vreo...

— A! înțeleg; are ca toate stîncele cîte le vedeți.

— Spune-o... spune... ziserăm cu toții, apropiind caili noștri de al lui.

Românul își clătină pletele, țintă ochii săi vulturești pe vârful stîncii și povestì:

„Stîncea asta încununată cu plop și meșteacăni, precum o vedeți, a fost martur unei întâmplări foarte jalnice, de care se pomeneste la noi din neam în neam. Ci-că pe timpul strămoșilor, un strein pribegind dela dealul Corbului, despre Borsec, a venit să se așeze la Bicz. El își dură o căsuță mai de o parte, pentrucă pe aicea pe la noi fiecare cătun e locuit de un singur neam, și străinii nu sînt primiți în sînul lui.

„Pribegul avea o fată, căreia Bistrițenii îi daseră numele de Corbița, întru aducerea aminte a dealului unde ea se născuse... Ce fată! ce bujor de copilă!.. Ci-că era sprintenă ca o căprioară! Ci-că gurița ei era un fagur de miere! Ci-că ochii ei străluciau ca focurile ce le aprind ciobanii noaptea în întunerecul codrilor!

„Mulți flăcăi umblau să-i vîneze dragostea; mulți cîntau doine în pilda ei, dar din toți numai unul, un plăieș cu pletele lungi și cu

chipul de Făt-frumos avu norocul să cadă drag Corbiței. Părinții lor se primiră a se încușeri și îi logodiră după obicei.

„Pe atuncia, spun bătrînii că se făceau adese năvăliri de Tătari în țară, și că în urma lor rămînea numai cenușă și sînge. Păgînii dracului: ei-că mînceau carne de cal și beau lapte de iapă!

„Într'o zi, o ceată de Tătari, pătrunzînd în munți, ajunseră pînă în valea Bicazului, prădînd, ucigînd tot ce era în calea lor. Tatăl Corbiței și logodnicul ei căzură morți lîngă copila pe care ei voiau s'o apere, căci Tătarii auziseră de frumusețea ei și aveau de gînd s'o ducă poclon Hanului dela Buceag.

„Corbița însă scăpă ca apa printre degetele lor și o apucă la fugă spre munte, urmărită de Tătari ca o ciută hăituită de lupi. Biata fată alerga pe după copaci, pe după stînci, și din cînd în cînd se oprea puțin ca să se mai răsufle, dar n'avea vreme să înghită măcar o dușcă de aer, căci Tătarii îi căleau pe urmă.

„Corbița înpăimîntată, nebună de groază și de durere, se îndreptă spre stîncă asta și

ajunse în curînd pe marginea ei. Aici ea se opri o clipă și căută în urmă. Tătarii se apropiau cu fuga.

„Atunci ea căzù în genuchi și se rugă lui Dumnezeu să-i vie în ajutor... zadarnică rugăminte!.. Mîna unui Tătar se întinse s'o apuce, însă ea, ridicîndu-se drept în picioare, cu părul despletit în vînt, cu ochii aprinși, cu fața albă ca un crin. zise: „Atunci s'ajungeți voi, cînd îți pune mîna pe Corbița!“ și deodată ea se aruncă în prăpastie. Trupul ei se cufundă în apa Biczului, zdrobindu-se de bolovani, iar Tătarii rămaseră încremeniți și fură uciși, chiar pe muchia stîncei, de o ceată de plăieși care alergaseră în ajutorul Corbiței.

„De atunci locul acesta se numește *Stîncea Corbului*.

„În zilele de sărbători, pe cînd fragii sînt copti, fetele de prin cătunele învecinate se adună pe piscul stîncei și cîntă doina Corbiței; iar în nopțile luminoase ale primăverii păstorii zăresc adesea o umbră albă clătindu-se pe vîrfurile stîncei, și apoi lunecînd de-a lungul ei pînă în apa Biczului.“

Călăuzul tăcù lăsîndu-ne sub o impresie adîncă; și nu știu cum se întîmplă căci în noaptea aceea somnul nostru legănat de vuietul valurilor Bistriței, fu tot odată și frămîntat de visuri neplăcute. Părea că o stîncă mare ne apăsa pieptul, în vreme cê o ceată de Tătari ne amenințau scrișnind din dinți, și o copilă gîngășă întindea mînile spre noi.

SOVEJA

SOVEJA¹⁾

4 Martie. — Iată-mă dar pus la închisoare și singur. Temnicerul meu a pornit azi la Iași... Am rămas dar singur... adică seves-trat într'o viezuină fără orizont, unde soarele abia pătrunde în silă printre niște brazi stîrciți... Vîntul șueră toată ziua; omătul acoperă cu un giulgiu întristat coastele aprige ale munților; oamenii umblă aci acoperiți cu niște vestminte sălbatice de piei de oaie; ar putea crede cineva că mă aflu în Siberia și cu atît mai mult în Siberia, cu cît sînt aici pe temeiul unei legi care nu are ființă. Dar, ce să zic! nici partea mea nu e tocmai de lepădat, căci iată-mă, cu puțină cheltuială preschimbat în jertfă politică;.... suferind lip-

¹⁾ Originalul francez se găsește în Alexandru Russo, *scrieri* (edițiunea Academiei române), Buc., 1908 pag. 270—301. — Traducerea românească de Al. Odobescu se găsește în *Revista Româna*, 1863, pag. 426—452.

suri, bîntuit de exil și de arbitrar, cine mă va putea oare opri de a mă declara un om mare prigonit? De n'ar fi pilda cam pri-mejdioasă, eu n'aș avea alta decît a rîde de aceste împrejurări . . . și dacă nu mi-ar lipsi cărțile, de n'aș fi pus la popreală, dacă aș avea cu mine straie și rufe, însfirșit dacă nu mi-ar fi așa de urît și aș mai putea să văd cîteodată vreo figură cunoscută, apoi, zău, nu știu de n'aș fi aici tot așa bine ca și în Iași. . .

Ne avînd ce să fac, îmi frămînt capul cu gînduri de tot felul; printre toate aceste cu-gătări, roșii, verzi și împestrițate, punctul meu de plecare, călătoria și sosirea mea aici, mi se ivesc ca niște visuri; spre a le răsipi și a putea dormi, trag la tutun, nu ca un ture, ci ca patru . . . căci negreșit, în starea de exilat, omul are drept de a-și cheltui pu-terile în fumuri. Cînd însă nici fumul, nici ciubucul nu pot să-mi mai aline urîtul, atunci cat pe fereastră și ochii mei se ațintesc pe o bisericuță umilită, care de două sute de ani de cînd e înălțată, a văzut multe, și care și eri și azi a stat față la cîte o înmormîntare, . . .

eri un unchieş... azi un copil!... Vieaşa şi bătrîneţele,... nădejdea şi desgustul!... unuia-i zîmbea viitorul, cum zic poeţii, celălalt trecuse prin toate nevoile,... şi ce nevoi!... ale săracului. Sărmani trufaşi ce sîntem! noi credem că vom trăi în veci,... închipuim planuri nemărginite,... credem că vom face sgomot pe lume;... şi apoi o lopată de pămînt acopere tot ce am fost şi s'a mîntuit...! Niciodată n'am putut să-mi desluşesc lămurit aceste două cuvinte: *moarte* şi *nemicire*.

Poate că vecinătatea acestei vechi biserice şi acele două înmormîntări au răspîndit o aşa mare linişte în cugetările mele,... nici o mîhnire, nici un răcnet de mînie, nici o tînguire n'au trecut încă prin buzele mele. Temnicerul meu a plecat chiar acuma; el era o mîngîiere mare pentru mine; îmi povestea mereu la basme în felul *Halimalei*, şi fiecare din povestirile sale, adunate în mult încercata sa vieaţă, coprindea aesiome din morala orientalilor. În ziua dintîi cînd ne-am văzut, el, trăgînd din ciubuc, îmi zise în chip de mîngîiere: „Nu te mîhni; toate acestea vor „trece, supărarea nu este de nici un folos;..

„la astfel de împrejurări, trebuie să faci ce'i
 „face ea să te uite lumea;... cînd cu *Zavera*,
 „un turc bănuît cum că avusese amestec cu
 „răsvrătitorii, fusese surghiunit pe țărnișii
 „Asiei mici. Trei ani se petrecură și bietul
 „turc tot așteapta să-i vie știre că s'a mazî-
 „lit Vizirul, dușmanul lui; dar, — cu totul
 „împotriva obiceiului Sultanilor, — Vizirul
 „sta pe loc în slujba lui și turcul se prăpă-
 „dea cu firea. În sfîrșit, rudele acestuia, prin
 „deosebite uneltiri, ajunseră pînă la Vizirul
 „și-i dară o jalbă rugîndu-l să-l ierte pe o-
 „sînditul, și să-i dea drumul a se 'napoia a-
 „casă. — Mahomet să trăiască! zise Vizirul,
 „ce? n'a mai murit cîinele acela? Îndată să
 „meargă să-i taie capul. La Turci, unde-i vorba,
 „acolo-i și fapta... Peste trei zile însă, Vizi-
 „rul fu mazilit și altul veni în locul său. —
 „Ei? spune-mi acuma, rogu-te, nu e .nai bine
 „să-și caute omul singur mîngîierea?...“

N'am de fel ce face; să mă primblu, nu pot, căci prea e vremea rea... singurele-mi petreceri sînt de a trage tutun, de a mîncea mult și mai cu seamă de a dormi; dar vai! i se urăște omului și cu somnul. Mă bucur

c'am putut fura un petic de hîrtie de la a-
acest om de treabă care mă păzește aici și
c'am găsit și o peană pe care, îmi lipsește
însă un briceag, spre a o mai subția; cu dîn-
sele-mi petrec vremea puind negru pe alb.
Deși nu mi-ar lipsi subiecte de descriere,
voiu spune însă înprejurarea care m'a adus
aci. Nu știu ce pornire împinge înveci pe om
cătrecătre păsul său;... oare este aceasta spre a-și
aduce sie-și mîngîieri?—Nu-mi vine a crede...
Fi-va dar spre a-și atrage luarea aminte a
celorlalți și a-i îndemna să te bage 'n seamă,
să-ți prindă mila sau să te laude?... pare c'aș
crede aceasta mai bine, mai ales cînd mă
gîndesc la dramul de zădărnice și de trufie
ce zace 'n fundulinimii or'cărui om, și mai
cu seamă a oamenilor carii, spre rău sau bine,
sînt căzuți la boala condeiului... De aceea nu
pot crede că cei de seama mea, au scris vreo
dată întîmplările lor fără de un interes cu
totul personal. Nu voiu însă să aduc pilde po-
litice, . . . de vreme ce ar fi de rîs a amesteca
politica într'o treabăca aceasta; apoi cine voiește
însă să cunoască pricinile, înprejurările și
urmările unor asemenea [treburi], n'are decît a

citi cele ce s'au petrecut cu Mirabeau și vor cunoaște dintr'acelea toate părerile mele în asemenea materie.

S'apuc dar lucrurile ce mă privesc pe mine dela căpățiul lor :

La 25 ale lunii lui Fevruarie s'a jucat pentru întâia oară: *Provincialul dela Teatrul Național*. Sala era plină, . . . aplaudări din toate părțile; numai autorul nu aplauda, . . . mai întâi de modestie, apoi fiindcă nu era mulțumit nici de bucată, nici mai ales de actori, cari cei mai mulți nu-și cunoșteau rolurile, și însfirșit nici de cenzură care ștersese aproape a treia parte din bucată.

Subiectul, dacă voiți să-l știți, era numai o scenă de haiduci moldoveni, cu îmbrăcămintea și graiul lor, cu cântice de ale lor, care la sfirșit se ucideau toți; autorul voia să facă o epigramă în contra dramelor ce au copleșit scena, dar epigrama avea însăși să se schimbe în dramă adevărată, precum veți vedea, nu pentru spectatori, ci pentru eroi și autor. Aceasta va fi, cred, întâia oară când acei actori se vor fi identificat așa de bine cu eroii ce înfățișau.

26 Fevruarie. — Primesc dimineața vizita directorului teatrului;... mai întâi mă felicită asupra succeselor dobândite în seara aju-nului;... îi răspund că el nu pricepe nimica din ale teatrului și că viitoarea mea bucată nu va fi de sigur jucată în prăvălia lui de *pehlivani*¹⁾. Zicînd acestea, îmi dau pe git cafeaua, iar d-l Director cu poruncă dela Ministru către dînsul, mă roagă să-l *împru-mut* cu *bucata*. Nu văd nici o greutate în-tr'aceasta; știu că *bucata* e cenzurată, știu iarăși că actorii au lăsat pe din afară ju-mătate din ceeace a rămas neșters de cen-zură; știu în sfîrșit că legea e dreaptă și că acolo unde se află o cenzură, impusă sau primită, numai poate fi răspundere pentru autor. Dau dar *bucata* și ies din casă fără a mai gîndi la aceasta.

La 11^{1/2} ceasuri mă întorc ca să mă cule; aflu că d-l Aga m'ar fi căutat și că mă po-f-tește a trece pe la d-lui. Petrecusem seara vorbind despre poezie și literatură, precum rare ori se petrece în frumoasele adunări ale

¹⁾ seamatori, acrobați.

frumoasei noastre capitale, și dau peste o invitație dela Aga; contrastul era ciudat;... dar fie!... Intru în trăsură și mă duc la d-l Aga, deși nu știam să fi avut vreo dă-raveră cu pristavii Agiei... Nu-l găsesc însă acasă, ... dar crezînd că poate să fie ziua d-lui Aga, las slujitorului un bilet de vizită, zicîndu-mi că poate să prinză bine, și mă întore acasă... Vreo cîtiva prieteni mă așteptau cu o partidă de șah. Abia începusem partida, cînd deodată intră pe ușă Aga... slujbașilor statului se cade a li se face oarecare cinstiri;... sluga aduce ciubuce, dulceți;... eu jucam mereu înainte; nu se'ntimplă nici *șah*, nici *mat*; partida se sfîrși printr'un *craiu despuiat*. Ne sculăm; Aga mă ia de mînă și mă poștește a merge cu dînsul pînă la ministru, spre a da oarecari deslușiri. Eu nu cunosc pe Ministru; dar de vreme ce voiește a fi luminat, eu fi sînt la porunci; de aceea îndată îmi iau pălăria, mănușile și biciușca. Toată adunarea lua aminte la noi; curiozitatea sta zugrăvită pe toate obrazele, iar eu, plecînd, poruncesc în gura mare să pună masa pentru cină. Eram

vesel ca o ciocîrlie: — „Russo, îmi zise un prieten, apucîndu-mă de mîneca hainii, fii cuminte fără d'a te 'njosi; fii țeapăn, și nu zvăpăiat. Știi că extremitățile se lovesc în cap; nu trebuie omul să fie nici înfumurat, nici slugarnic“. — „Lasă-te pe mine, îi răspund; știu eu seama; dacă va fi vorba despre bucata mea, eu nu ies din această dilemă: ori este cenzură, ori nu este!“ Mă suiui cu Aga în trăsura lui, și mă pune la dreapta, drăguțul! Nu-mi aduc aminte vorbele fără șir ce 'am schimbat cu Aga; eram departe, foarte departe de ce mi se pregătea și mai ales de locul de unde aveam a scrie acestea; nu știu să-l fi zărit vreodată pe vreo hartă geografică.

Sosim la d. Ministru; tindele erau pline de slujitori, de *gens-d'armé* (oameni ce sînt astfel numiți fiindcă n'au umblat serios cu vreo armă în mînă), de comisari și de alte feluri de infraționi ale stăpînirii, însărcinați cu paza orînduiei publice. Toate aceste nu mă deșteptară de fel asupra enigmei mele... Intru... Sub lumina îndoioasă a unei lampe, zăresc împrejurul unei mese doi miniștri și-un

director; mai mulți slușbași și directorul teatrului stau în picioare, iar în mâinile ministrului recunosc o broșură. Mă înaintez salutând pînă la masă și următoarea întrevorbire se începe între mine și ministru:

— Domnule, domnia-ta vrei să răsvrătești țara?

— Eu, dōmnule Ministru? zău, nu vă înțeleg?

— Domnia-ta ai scris o bucată care atacă orînduiala publică și întocmirea țării. Va să zică, domnia-voastră, domnilor, nu voiți să vă astîmpărați și să trăiți fără de a turbura orînduiala!

— Mă iartă, Domnule Ministru, noi toți dorim să fie dreptate și bună orînduială... Dar nu prea cunosc pricina pentru care m'ați chemat aci; oare spre a da ceva lămuriri despre bucată mea, sau spre a mă 'nvinovăți?

— Domnia-ta ești pîrît de a fi poruncit, sub a domniei-tale răspundere, actorilor, să rostească unele cuvinte șterse din bucată de către cenzură.

Directorul teatrului.— Vezi, Domnule Russo, ce ne-ai făcut?

Eu. — Și cine mă pîrăște?

Ministrul. — Actorii.

— Ia să vedem.

— Grefier, citește.

Aci, un păcătos scoate un terfelog de hîrtie care coprindea mărturisirea actorilor; într'însele sta scris că eu, sub a mea răspundere, i-aș fi îndemnat a roști unele pasajii; dar că ei, temîndu-se de urmări, le-ar fi tăcut. (Ba bine că nu! ei uitase jumătate bucata). Eu răspund la acestea că acea hîrtie n'o pot lua în seamă, fiindcă mai întîi e stoarsă dela ei prin îngrozire, apoi fiindcă coprinsul ei de sine-și se desființează, și în sfîrșit fiindcă nimic dintr'însa nu mă privește pe mine.

— Dacă D-l Ministru pofește, îi pot dovedi că cenzura n'a știut ce face, și că toate cele șterse de dînsa se află mai pe larg desfășurate în cursul bucății... și spre dovadă întorceam foile broșurii.

— Ori și cum, domnia-ta nu trebuia să alegi asemenea subiect;... el aduce tulburare mai ales în astfel de vremi.

— Aceasta nu mai e treaba mea, d-le Mi-

nistru, ci a cenzurii. Dacă ea nu este în stare a cunoaște ceea ce se iartă și ceea ce nu, apoi eu sînt de vină?

— Măria Sa e supărat.

— Îmi pare rău, dar nu e vina mea. Ori e cenzură, ori nu e. Dacă censorul e un neghiob care nu-și știe meseria, spînzurați-l ca să fie de pildă... Eu socoteam, D-le Ministru, că m'ați chemat aci spre a sta și eu față cînd veți sudui pe direcția teatrului care nu răspunde la încrederea publicului și pune în joc bucățile, fără ca actorii să le știe bine pe de rost și fără de a îngrijii buna lor executare. Dar de vreme ce este vorba de bucata mea, apoi tac căci nu am nimica de spus asupra-i.

Ministrul care ea foarte aspru la începutul întrevorbirii se alinase mut în urmă. După acestea el îndoii broșura, o puse în buzunar, și ieși cu celalt ministru zicînd:

— N'ar trebui domnia-voastră, domnilor, să vă țineți de asemenea secături.

Ciuda însă mă înnăbușise și, spre a o potoli, cerui un ciubuc; ne mai deteră și dulceți pe d'asupra. Rămînînd singur cu Aga, cu

directorul Ministeriului și cu Leon adjutantul, aceștia mă cam înștiințară despre ceea ce mă aștepta. Nu mai țin minte glumele ce făcurăm împreună: eu rîdeam mai tare — și aveam pentru ce —, iar ceilalți din cînd în cînd stau de mă jeliau. Îmi mai rămînea o nădejde... Miniștrii se duseseră la Vodă ca să cercce a 'nlătura pacostea după capul meu. Pe la două ceasuri ei se întoarseră plouați, parc'ar fi căzut păcatul pe dinșii... Nu știu dacă aceasta venea din inimă rea, unde mă porneam sub o osîndă politică, ... sau din căință pentru că săvîrșiau o faptă nelegiuită (dar aceasta n'o prea cred!)... Vodă voia cu or' ce preț să facă cu mine o pildă, chiar dacă în urmă s'ar îndura a mă recunoaște de nevinovat. Trebuia să mă pornească... unde?... zău, eu nici gîndeam! Porunca pentru exilarea mea era gata de după prînz, ... hîrțile toate stau pregătite... căruțele erau în curte. În minutul plecării, oamenii stăpînirii se gîndiră că aș putea să deger de frig pe drum... și stăpînirea voiește îndreptarea și nu pieirea vinovatului. Cerui să mă'ntore pentru cinci minute acasă; dar nu-mi învoiră; și domnia

lor și eu eram în drepturile noastre, eu de a cere, dumnealor de a-mi refuza . . . În scurt, Aga îmi puse pe umăr blana sa; ministrul îmi dete o căciulă, galoși, un ciubuc și tutun, și fiecare din cei de acolo îmi deteră ceva bani. Voi înapoi banii la întoarcerea mea sau alt cîndva, iar darurile ministeriale le păstrez, căci un ministru nu dă în toate zilele. Auzit-ați pînă acum un ecsilat să plece la locul osîndei sale cu o căciulă pusă în capu-i de mîna de Ministru?.. La urmă, după ce se șfirșiră îmbrățișările în dreapta și'n stînga, după ce se liniștiră încredințările de slujbă, mărturisirile de mîhnire și mîngîierile date și primite împreună cu strîngeri de mîini cu grămada, ieșind din acea odaie în care cu două ceasuri mai înainte intrasem slobod sau ca și slobod, ieșii prizonier și *prizonier de stat*. Frumoasă pradă zău! . . și eu m'aș făli cu dînsa. Dar cu aceste nu se mîntuise năpastiile mele. În tindă, Domnii actori, gata ca și mine a întreprinde un drum de seară, mă salutară cu un concert de cobituri.

— Iată, Domnul Russo, ce pățim din pricina Domniei tale.

În minutul acela afurisii censura și mă asvirli în căruță; surugiul scoase un răcnet sălbăteac, care în acea prilejire mi se părù o cobe rea; caii se porniră cu iuțeală și, abia deosebii un glas ce-mi striga: „Nu uita blana me... la Focșani“!.. Plecam în loc de exil!.. să-mi fie calea ușoară!..

Acì se sfîrșesc faptele și încep impresiile. Noi coborîm parcul pe trăpșor: am cu mine un cazac, părtaș la căruță, și picioarele noastre se ceartă pe finul¹⁾ ce ni s'a așternut spre a fi mai pe moale. În urma noastră merge altă căruță purtînd încă o fracție a puterii armate. Doi cazaci călări sub comanda unui comisar de suburbie²⁾ merg pe de alături... Noaptea e întunecoasă; cade o bură de ploaie; tîrgul e liniștit; felinarile lipsesc, căci eforia pusese temeiul pe făgăduințele de calendar ale lunii; tropotul cailor și plesnetul bicelor au un răsunet jalnic, e o noapte numai bună pentru fapte rele. pentru comploturi de romane³⁾,

¹⁾ Odobescu a pus „pe un mănunchiu de fin“ *Rev. Rom.*, III, 432).

²⁾ Od. „cuartal“ (*Rev. Rom.*, III, 432).

³⁾ Od. „romant“ (*idem*).

pentru mari lovituri¹⁾, de stat. Eu însă salut cu duioșie în dreapta și în stînga bieteale case din ulița mare, care dorm somnul dreptilor fără de a ști ce se petrece pe uliță. Sosesc la barieră; un om în cămașă ridică iute cumpăna; surugiii înjură, comisarul ne urează călătorie bună... Încă un pas... cumpăna se lasă îndărătul nostru, ... comisarul dă zor calului său, ca s'ajungă mai curînd la culcuș. El era singurul fir, care mă mai lega de societate. D'acum 'nainte eu nu mai sînt un om... ci un lucru care va trece din mîină în mîină, pe la supraveghetori²⁾, la temniceri, la cazaci... la prefecți...!

Aceste cugetari nu-mi veniră pe dată; nu mă gîndeam aproape la nimic³⁾; atît numai îmi aduc aminte că simțeam o mare bucurie d'a mă duce din Iași. Pe cît caii sporeau la drum, ideile îmi veniră cu grămada, de toate

1) Od. „măsuri“ (*idem*).

2) Od. „privighetori“ (*Rev. Rom.*, III, 433).

3) Od. „nu mă puteam gîndi la nimic“ (*Rev. Rom.* III, 433).

felurile și de toate fețele. Trecînd pe la Socola, deși era întuneric, zării *Petit séjour*³⁾ și mă închinaiu cu smerenie puindu-mi nădejdea în dreptatea oamenilor, a legilor și a autorităților. Mi-adusei aminté că cu vreo citeva zile mai 'nainte mă primbasem de vreo două ori pe acolo, și fără de voie îmi făcui cruce. Cît tinu aceea seară pînă la întîia poștă, numai o dată îmi veni în gînd o glumă; una e cam puțin în împrejurări așa de glumețe. Era cam ruginită, în adevăr, dar tot o vă voiu spune, cu atît mai ales că lucrurile ruginite sînt totd'auna bune; dovadă Romanii și Grecii, cari sînt foarte vechi și ruginiți, exilau; modernii exilează și dinșii! Așa dar îmi dete și mie prin gînd a glumi cu nevinovăție asupra călătoriilor pe socoteala statului, și mai adăugii cu aceeași nevinovăție că neapărat Ministeriul dorește să afle părerea mea asupra gradului de temperatură în nopțile lui Fevruarie prin Moldova.

3) Od. „zării palatul numit *Petit Séjour*“ *Rev. Rom.* III, 433).

Ajuns cu totul muiat ¹⁾ la cea dintâi poștă, abia dobîndii prin rugămințe, prin amenințări, prin sprijinul Cazacilor, și mai vîrtos prin ajutorul unei jumătăți de galben, patru coți de pînză de cîlți cu un pumn de paie tocate într'înșii purtînd numele amăgitor de pernă. Trăsurile ce stăpînirea dă pentru slujba exilaților ar cere neapărat niște oase de fier: meșterii sau caretașii cari le pregătesc ²⁾ n'au prins încă de veste că sînt pe lume arcuiri ³⁾.

D'acî pînă la Vaslui nu mai știu nimic; am cam dormit, dacă se poate numi somn acea neconținută sdruncinare care te asvîrlă la un stîngen de pe locul tău... Cînd scosei gluga din cap la Vaslui, era ziua mare.

27 *Februarie*. Pînă să pună caii mă dau jos la poștă, unde găsește un fel de căpitănaș de poștă, căscînd și frecîndu-se la ochi. Voiă ⁴⁾ să capete știri, și prețuindu-mă după cojocul

¹⁾ Od.: „Sosind sdrobot și muiat“ (*Rev. Rom.*, III, 433).

²⁾ Od.: „meșterii care le pregătesc cu atîta meșteșug“ (*idem*, III, 433).

³⁾ Od.: „arcuiri și leagăne“ (*idem*, III, 433).

⁴⁾ Od.: „voia nemernicul“ (*idem*, III, 433).

de drum — precum fac acești oameni — încep să mă cerceta cu oarecare dispreț. Eu îi răspund că sînt surd; el dă din cap și urmează a se îmbrăca mormăind.

Trebuie să știți că omul nu este în stare a merge cinci poște pe nerăsufiate, avînd și-o osîndă politică pe capu-i, față de a simți trebuință d'a te drege la inimă; de aceea ne și oprim într'o ulicioară, la *Хауса Богдунесич*, unde ni se dau cafele turcești foarte bune, dulceți și rachiu, totul pe 60 de parale. Acolo găsim și doi turci trăgînd din ciubuce cu o adîncă seriozitate...

De mult era de cînd doream să încerc și eu caii de poștă despre care atîta s'a vorbit. Cu prilejul acesta mă încredințai că caii sînt buni și că surugiii nu și-au furat buna lor reputație. Totdeauna am gîndit și am spus că surugiii noștri merită a avea o istorie a lor, și eu trag nădejde că va veni ziua cînd se va scrie *Fiziologia surugiului*, precum s'a scris aceea a unui mare număr de chipuri mai puțin interesante și mult mai interesate. Mi-a dat în gînd să-i pun pe scenă... Cite

or mai zice ei despre persoanele ce au purtat! ¹⁾. Dar lecția mi-a fost spre învățătură; de acum înainte urăsc teatrul; calea lui e plină de spini, și chiar de nu duce la glorie, apoi de sigur duce în ecsil!

Alergasem vreo șapte ceasuri în goana mare, cînd, trecînd pe lîngă o trăsură, cunoscu obrazul unul prieten; într'o clipă ne făcurăm semne și stăturăm. E de prisos a-i spune numele; e bălăiu, rău scris la stăpînire, și poartă adese căciula țurcănească.

— Unde mergi, fu întrebarea sa.

— În ecsil, fu răspunsul meu.

— Ce spui?

— Privește la tovarășii de drum.

— Unde?

— Dincolo de Dunăre.

— Pentruce?

— Reacție a întâmplărilor dela 25 Ianuarie.

— Bine, tu nu erai amestecat în ele.

— Ce face aceasta? Vă pedepsește pe voi în mine.

— Alt ceva.

¹⁾ Od. „au purtat cu olacul“ (*Rer. Rom.*, III, 434).

— Mai întâi aceasta ar fi deajuns. Apoi se fac arestații în toate părțile și pe tot minutul. Astă noapte toți caii de poștă au fost puși pe cercetări.

— Mai sînt și alți ecsilați?

— Doisprezece...

— Nu șuguiеști?

— Aș vrea să pot. Călătorie bună! Dar, stai! tu unde mergi?

— Mă duceam la Birlad; dar acum am schimbat părerea. Mă întorc la Iași.

— Țin-te bine... au să te pună la gros.

— Cale bună!

— Așijderea!

— Să trăiască întîmplările dela 25 și reacția!

— Formele s'au păzit? Judecata a fost lungă?

— Cît să mă urec în trăsură... Dar ce gîndești tu, iubitule?!

Mă pornii pe rîs, la exclamația radicalului meu; mînile noastre se mișcau în aer ca niște telegrafe, pe cînd surugiul cu un chiot mă sbură în poștă.

Priviliștea locului ce străbat e tristă, stearpă

și pustii; sînt tot cîmpii întunecate de crivăț și semănate pe ici și colea cu delulețe și movile, cari nu schimbă într'un nimic uniformitatea locului. D'a-lungul drumului nu e casă, nici sat; la dreapta și la stînga se zăresc în depărtare cîteva colibe, rușinoase—s'ar crede—d'a se arăta. Timpul e întunecat, și de frig bag nasul în blană și strig surugiilor a gonii și mai tare... La Bîrlad întîrziem un ceas: un sfert ca să cumpăr pîne, să'nghiț un păhăruș de rachiu, împreună cu excorta mea, și trei sferturi la poștă, spre a da căpitanului vremea de a-și face tabietul după masă și a-și trage ciubucul. Ce să-i faci! omului îi place a trăi bine!.. Pînă la Tecuci vremea se schimbă, cînd spre vînt, cînd spre ploaie; pulberea și glodul se luptă pe rînd asupra-mi. N'am nimic de spus despre aceste două tîrguri; mi se părură așa murdare, așa despuiate, încît nu plătesc nici vorba. Să facem însă o deosebire: la Tecuci se găsesse covrigi minunați.

D'aci pînă la Focșani ploaia pică fără încetare; la cea din urmă poștă era noapte adîncă; numai știam unde mă aflu, nici ce

fel de țară străbatem. Când ajunsei la Domnul Ispravnic, nu-mi sta prin putință a mă coborî din trăsură; glodul ce se strânsese pe mine mă oprea d'a mă mișca; nu puteam să înțeleg ce este în căruță; a trebuit să aducă o lumînare ca să mă descurce și opt brațe ca să mă desnămoiească. Domnul Ispravnic citește poruncile; escorta mea mă dă pe mîinile d-sale, și primește o adeverință ca și cînd aș fi fost un colet de mărfuri. Mă spăl pe obraz de glod și de pulbere, și fiind abia 8^{1/2} ceasuri, mă duc să mă'nchin cu plecăciune la Domnul Ispravnic și la toată sindrofia; erau vreo șase-șapte inși, cărora le plătesc buna lor primire prin citeva știri nouă, cari trec din gură în gură, și apoi mă duc să mă cule într'un pat de minune. În cesil totul nu e de lepădat, și niciodată un pat bun și un pahar de ceaiu n'au mai mult preț.

28 *Februarie*. Abia la zece ceasuri m'am trezit; ușa se deschide, și văz intrînd un cap de Cazac; mă recunosc că sînt al lui. Văzînd că nu mai dau nici un semn, s'au fost temut ca nu cumva să fi luat-o la fugă noaptea. Mă îmbrac în grabă, și ieșind în-

tilnesc pe contracciul poștelor pe care nu lipsește a-l felicita pentru buna stare a oțepu-lui¹⁾ său; în sfârșit, mă pregătesc a mă porni la Soveja, unde este soarta mea d'a merge; ce-i mai de trebuință sînt albiturile; cumpărdar, groaznic de scump, opt cămeșe — pentru un ecsilat—de ajuns,—două duzine de călțuni—e cam mult—și tutun—e de prisos! și, cît mai rămîne din ziua aceea, stau de mă odihnesc și dorm. Se aprind lumînările; *sindrofia* se adună; nu voi descrie acea sindrofie, căci e tot ceea pe care o întîlnim în toate tîrgurile noastre de prin ținute, ba încă chiar și'n Iași. P'aici se vorbește mai mult pe muntenește.

Se deschide ușa, și intră un boer bătrîn, care pare a fi un patriarh al locului;... e îmbrăcat moldovenește, și eu stau de-l privesc cu curiozitate, sau ca pe o curiozitate. Nu știu pentruce, de cîte ori întîlnesc cîte unul din acei sălbateci cari au păstrat vechile straie, mi se pare că în felul lor ei judecă foarte sănătos și au în sineși un ce pi-

¹⁾ Serviciului administrației.

toresc; iar cînd vorbesc, graiul lor, și de n'ar fi plăcut, e plin de originalitate. Azi numai ei au rămas cari să vorbească pe moldovenie. Văzînd pe acesta, mă așteptam ca să înceapă a povesti, și nu mă înșelau.

În tot ținutul nu se vorbește de alta decît de un întreit omor, săvîrșit, în împrejurări groaznice, de către șapte inși dintr'un sat prin care am să trec mîine. Acei oameni s'au prins, și d-l Ispravnic ne arată armele ce s'au găsit la dînșii: un cuțit tare tăios, cu ascuțișul de două palme lung, o păreche de pistoale răle și un frumos iatagan cu mănunchiul de argint săpat, care negreșit că este de furat. Crima slujî de temă, și fiecare înșiră numele tilharilor pe cari i-a cunoscut; *Voicu, Petreanu*, și alții reînviase, și mai mult de cincizeci de ori auzii revîind în vorbă numele *Olteanului*. Țara de jos a Moldovei e întעיită de tilhari, sau că locuitorii ei au păstrat aceasta ca un rămas din vechia lor vitejie și din obiceiile de jaf ale răsboaielor din trecut, sau că le-a dat pronia o aplecare firească așa de nenocită; dar sînt sate întregi, ba și ocoale,

care se bucură de o reputație foarte îndoielnică, fără ca aceasta să le fie spre ponos.

Veni și rîndul unchișului d'a povestii; povestea lui e cam lungă, dar am ținut-o minte, osebbit numai de gesticulația lui, de cîteva înjurături și de acel pitoresc al limbii, căci era și glumeț bătrînul. Am uitat numele tîlharilor, numirea satelor și locurilor, dar prescriu aci istoria cu nădejde că se vor găsi și acelea dacă nu voi putea însumi a le pune cu vremea la locul lor:

„... La 183 ... ceata aceea străbătea ținutul Putnii în toate părțile. Era vara și mare lipsă de păpușoiu în țara de jos; căile erau cutrierate de neguțători și de cară ce mergeau să ia merinde în țara de sus... Într'o zi, ceata de care e vorba, întilnește pe drum, pe lingă Agiud, doi Turci, îi calcă, îi jefuiește într'un minut, și încalecă apoi, luînd d'a-lungul malurile Siretului în jos. D'asupra Mărășeștilor întilnește vreo șazeci de care moldovenești și muntenești, ce se duceau să cumpere popușoiu; pedată ce tîlharii rostiră un cuvînt și arătară pistoalele, toți căruțașii o rupseră la fugă care 'ncotro putu, unii puin-

du-se cu burta la pământ, alții ascunzându-se prin mărăcini, alții alergînd cît îi ținură picioarele; hoșii traseră pistoalele mai mult în vînt, nimeni nu fu atins; dar numai spaima... Ei adunară vreo șapte mii de lei, cari tot sînt ceva pentru niște tîlhari și cari sînt foarte mult pentru niște țărani. Nemulțumindu-se însă pe atîta, ei, tot în zioa aceea, cîrmesc în spre munți și apucă drumul d'a dreptul prin cîmpie; ... aveau cai buni hoșii!.. Pe la apusul soarelui iată-i că sosesc la un sat¹⁾; pe cîmpie nu daseră peste altcineva decît peste un biet răzeș ce-și treiera grîul. Hoșul milă n'are! Unul din ei luă binișul din spina romînului și-l puse pe al lui; apoi intrară în sat.

„Toemai în zioa aceea, pentru păcatele mele, venisem și eu de prin țară, într'o căruță cu un cal, și trăsesem la hanul din sat ca să noptez acolo cu vreo patruzeci de care ce-și făceau conacul. Știam că locurile acelea sînt

¹⁾ În ms. e un nume propriu (*ms. 311 f. 69., verso*); am menținut redacțiunea lui Odobescu (*Rev. Rom., III, 437*).

cutrierate zi și noapte de hoți, și mă feream de vreo pacoste... Vremea era cam tulburată; tuna cam înfundat și începuse a pica stropituri late de ploaie. Nu era cu putință să mă adăpostesc în cîrciumă, de mulți ce erau într'însa... Mă înfășuram și eu într'o ipingea veche de aba, mă stîrcii în căruță, și cîrciumarul îmi asvîrli d'asupra o rogojină. Doar că apucasem să mă culc, răsuflînd abiè-abiè, și simții că se ridică rogojina; o mină îmi dete ipingea în lături, și mă pomenii față în față cu căpitanul cetei de hoți... Numai cît avusei vreme să asvîrla la dracu punga mea cu vreo două sute de *usluci*; îndată mă și scol și intru în cîrci'mă în urma căpitanului... Era tare întuneric;.. hoțul chiamă pe cîrciumar și-i poruncește s'aducă lumînarea.

„N'am lumînare, răspunde vînzătorul de vin¹⁾ dar de'i aștepta puțin, m'oiu duce să iau dela mine...”

Auzii răsunînd o palmă; unul din hoți scoase o legătură cu lumînări, și, scăpărînd cu

¹⁾ Od. „Arendariul“ (*Rev. Rom.*, III, 438).

amnarul, aprinse două. Una mi-o deteră mie în mână, poruncindu-mi s'o țiu. Mă făcuseră sfeșnic tilharii! Drept să spun că *ighemoniconul* meu de boer se cam slăbise; dar oprii *paraponul* pe seama mea. Pe cealaltă luminare, o lipiră de sobă... Nu țiu minte să fi văzut vreodată în vieața mea chipuri așa mîndre; ai fi jurat că nu-s tîlhari. Ș'apoi ce arme, ce straie la dînșii! numai firuri și săpături de aur, împrumutate de pe la călători... Eu, biet, stam în mijlocul casei, numai cu cămașa și antiriul pe mine, și cu cismele 'n picioare; șalul dela brîu se desfășurase în val-virtej dela 'nceput... Șase hoți ieșiră afară;... apoi îndată începură a intra în odaie țărani, tovarășii mei de conac și de pagubă, cîte unu-unu; toți șezură pe lavița dela părei, fără să cîrnească; după dînșii veniră și hoții, care începură a cerceta pe fiecare și a scormoni prin buzunare și prin chimire. Despre parte-mi, cu mare foc și grijă cătam la toate cîte se petreceau. Pe dată ce vreunul era jăfuit gata, mi ți-l asvîrliau pe un crivat mare ce era între sobă și părete, de ajunsese acolo să stea grămădiți ca niște saci de făină.

Cînd mîntuiră această posnă, doi dintre tilhari luară pistoalele în mînă și ieșiră afară de strajă. Ceilalți șase chieamară din nou pe cîrci'mar și-i porunciră s'aducă din pivniță vin și o putinică de iere moi, care trebuie să se afle acolo... Diavolii cunoșteau bine locurile, căci în adevăr ierele erau aduse pentru *privighetor*¹⁾. Cîrci'marul aduse o mescioară rotundă, cu trei picioare, vin, pîne și ierele cerute. Căpitanul se răzică de o crăpătură ce era în părete și slujea drept fereastră, și ceilalți șezură înprejurul mesei; îmi făcură semn să m'apropii, ca să le fac lumină, și se puseră pe o mîncare țeapănă și foarte adese stropită la măsea... Înțelegeți, Domnia-voastră, că Dumnezeu n'a făcut pe boeri ca să stea în picioare pe cînd mănîncă mojicii; de aceea, începusem eu a mă cam *stenahorisi*, cînd deodată s'auzi un sgomot mare despre sat. Prinsese de veste că la cîrci'mă au călcat hoții și veneau oamenii armați cu furci și cu bîte, făcînd larmă mare... Tilharii însă nu se clin-

¹⁾ Cuvîntul acesta este și la Russo tot în românește (*Ms. 311, f. 71*).

tiră, ... sgomotul creștea mereu; dar doi inși, strigînd mai tare, ziceau în gura mare: „Măi oamenilor, cătați-vă de treabă! Mergeți pe la casele voastre: care aveți neveste, cu muierile voastre; care n'aveți, cu ale celorlalți!...“

Apoi răsunară două pistoale slobozite tot o dată în vînt, și bărbați, femei, copii, toți tăcură... Hoții din odaie își căutau de bere și de mîncare; peste puțin însă, alte strigăte se auziră, împreună cu împușcături. Fugarii luase într'ajutor mai multă lume și veneau de această dată cu o larmă groaznică. Strejile strigară: „Ieșiți“ La aceste cuvinte, căpitanul sări peste masă cu așa multă furie, în cît mă trînti pe jos. Pînă să n'apuc a mă așeza bine pe picioare, toți dase năvală afară și sta pe prispă dinaintea ușii. Huietul se făcuse așa de mare în cît socotii că toată cîrci'ma era cuprinsă de gloată: șasesprezece focuri răsunară de rînd și se făcù iarăși tăcere. De astădată tîlharii se 'napoiară în odaie, își umplură armele și se puseră iarăși la masă...

„— Ia spune, boerule, întrerupse aci unul din ascultători, te aud povestind multe și mă-

runte; dar despre bușelile ce vei fi căpătat și domnia-ta în vălmășag nu pomenesti de fel...

— Să mă ierți, domnia-ta; eu n'am căpătat nimic. Drept vă spun că m'a prins și pe mine mirarea cînd m'am văzut scăpat teafăr printre picături. Dar tîlharii erau veseli și foarte mulțumiți de prada zilei; nu le-a mai stătut să se lege de mine... După o jumătate de ceas, ei încălecară ca să iasă din sat; dar tocmă la capul satului era o cîrci'mă în bordeiu ce-o ținea un Muscal anume Ivan... doi turci se odihneau acolo... auzind înpușcăturile, ei socotiră — păgînii — că este vreo nuntă în vecini, măcar că era în postul Sîn-Petrului; spuseră lui Ivan să meargă să vadă ce e p'afară și iar se culcară. La o fugă de cal dela sat, Ivan se întîlni cu hoții.

„— Să-ți fie noaptea bună, bădiță, zise unul lui Ivan, dar cine ești tu?

„— Ivan cîrci'marul... mă duc în sat să vad ce-i p'acolo...

„— Dar pe la tine ce veste, badé Ivane?

„— Ce să fie? nimic. Ia doi Turci au mas la mine la adăpost.

„— Fă-te'ndărăt acasă!

„Tilharii deteră pinteni cailor, lăsînd pe Ivan să-și urmeze calea sau să se întoarcă, după plac. La cîrci'mă pomenită, ei descălicară și traseră cu urechia; nu s'auzea alt sgomot decît bătaia unei mori ce era mai departe de o asvîrlitură de pușcă; la moară lucea o zare de lumină; altmintrelea peste tot era tăcere și o noapte mîndră din luna lui Iunie. Hoții s'apropiară de bordeiu, și văzînd ușa deschisă, se îndemneau unii pe alții să intre mai întîi, căci se temeau de vr'o cursă, dar Ion, cumnatul căpitanului, cel cu binișul de căpătate, apucă înainte și după el merg cu toții. Ardea în lăuntru un fel de candelă ce d'abia lumina; pe pat dormeau duși amîndoi turcii, cu armele lîngă dîșii: unul bătrîn și celălalt tînăr, ca de vreo 19 — 20 de anișori. Hoțul cu binișul luă mai întîi armele, apoi ridicînd de urechi pe turcul cel tînăr, îl dete pe mîna unui tovarăș de ai săi, care îl trecu altuia, și astfel bietul băiat pînă să n'apuce a se trezi bine din somn, se pomeni mort fără d'a scoate un strigăt¹⁾. Turcul

¹⁾ Od. „fără d'a zice nici kîrk!“ (*Rev. Rom.*, III, 440).

cel bătrîn, deși dormea ca un ture, dar Ion nu nimeri tot așa de bine cu dînsul; era mai țeapăn, mai voinic turecul, și șiret; căci, simțind unde vor să aducă treaba, el se lăsă greu de pică pe jos și amăgi într'astfel pe ucigași. Nu știu dacă v'am spus că, osebit de pistoalele și de cuțitele ce țilharii purtau la briu, apoi mai aveau și cîte unele legate cu găitan de fir și aninate de gît, ca să le fie pentru scăparea din urmă... Pe cînd stăde se lupta Ion cu turecul, acesta, răsturnat pe jos, dete cu mîna peste pistolul hoțului, care se legăna de gîtul lui, și apucîndu-l fără veste, îl slobozi în pîntecele țilharului...

„Lovitura fu țeapănă, căci glonțul străbătînd pe Ion, se înfipse într'un tovarăș d'ai lui. Ion șovăi și căzù jos... țilharii se pătrunseră de groază și turecul se furișă și fugi afară... Ion se văieta înfășurat în binișul lui...

„Cumnate Ioane, îi strigă căpitanul, stăpînește-ți firea... las' că te-om răsbuna!“ Precum zise, așa și făcù; turecul speriat, neștiind încotro s'apuce, dase fuga spre focul ce se vedea la moară; dar în raza luminii, hoții dau cu puștile și cu pistoalele într'însul ca la semn... Amețit

de frică și cătînd tot la moară, tureul căzu în scocul morii și roata îl ridică sdrobot și sîngerat. Acum cel puțin se credea el scăpat, dar oamenii dela moară, deșteptîndu-se din somn de atîta huiet, ori că au socotit că-i vreo stafie, ori că au crezut că-i vreun hoț, se repeziră cu ciomegele pe dînsul și-l uciseră de tot... Peste un ceas murî și Ion... Ceata își urmî drumul înainte; cînd se revărsă de ziuă, ea trecu hotarul muntenese, unde murî de oboseală și de pierdere de sînge celălalt hoț ce se rănise... Căpitanul și tovarășii lui plătiră moartea acelor doi soți, ucigînd un biet om nevinovat, și se duseră în cale lungă pînă dincolo de Craiova... Nu știu ce se mai făcu căpitanul și ceata lui... dar era voinic om căpitanul și inimos tare!

Istoria fusese cam lungă, mai ales că și mie mi-au scăpat din minte multe din amănuntele ei. Unsprezece ceasuri sunase și mai toți ascultătorii se apropiaseră de ușă, cu șapele și cu căciulile în mîni (la Focșani pălăriile se obișnuese numai Dumineca și zilele de sărbătoare). Povestitorul luă șapca în mînă, dar pe pragul ușii el sfîrși într'astfel istoria:

— „Să vă mai spui însă că eu, rămîind singur — căci trebuie să știți că toți țărani fugiseră unul după altul — mă pusei pe gînduri, aprinsei un foc mare-mare, întinsei un covor dinainte-i și mă lungii. Eram acuma singur, stăpîn și chiriaș al casei, de vreme ce chiar și cîrci'marul fugise. Mă uitam cum ardea focul și stam de mă gîndeam; cam peste o jumătate de ceas, intră un biet păcătos de neamț și se apropia de foc; își scoase căciula; îi mulțămii.

„— Ce veste, Domnule Neamțule?

„— Pînă să nu intru în sat m'am întîlnit cu o ceată de oameni călări, cari mi-au cerut pipă.

„— Ei, și-ai dat-o?

„— Ba nu, n'am vrut și m'am pomenit cu două gîrbace pe obraz...

„— Mulțumește lui Dumnezeu c'ai scăpat cu atîta. Aceia erau hoți; acuma ieșiră d'aci din cîrci'mă, unde au jăfuit o sumedenie de oameni.

„— *Ah! mein Gott*, strigă Neamțul și fără s'asculte ce-i mai spuneam, și-a luat geanta și bățul și s'a pornit Neamțul ca o săgeată.

Mi-am petrecut restul nopții foarte liniștit“.

La aceste cuvinte bătrînul zise „bună seara“ și ieși.

— Vorbă de pomană la moșneagul acesta, îmi zise Ispravnicul, după ce ieși bătrînul boer. Așa are el obiceiul să tot spună la secături.

Nu eram eu totul de părerea domnului Ispravnic, ... dar starea mea de osîndit politic nu mă ierta să am păreri deosebite. Dădui dar din cap cu un zîmbet de învoire, și, cu capul plin ca o baniță de aceste povestiri, mă dusei să mă cule...

Seara de azi și patul de eri vor rămînea ca amintiri plăcute.

1 Martie. — E ziua plecării... Mîncăm¹⁾ în pripă. Ispravnicul mai dă ceva porunci și ne pornim însoțiți de patru cazaci... În dreapta și 'n stînga norodul cu căciula în mînă se 'nchină la noi... cînd zice noi... înțeleg pe Ispravnic și nici pe dînsul, ci pe cazacii noștri, sau mai bine tot sgomotul ce facem. Disdedimineață vremea e frumoasă, dar cam ger!... trage un vînt rece²⁾... Eu

²⁾ La Od. „dejunăm“ (*Rev. Rom.*, III, 441).

¹⁾ La Odob. e adăugat: „de ustură“ (*Rev. Rom.*, III, 442).

mulțumesc în mine d-lui Catargiu pentru blana sa, și Ispravnicul mulțumește ursului în care e 'nvelit... cu dînsul el coprinde mai toată trăsura... Eu mă stîrcesc într'un colțisor, fără d'a crîeni... Crivățul suflă aspru din partea munților, ale căror culmi se văd albind de omăt... Drumul ne duce prin niște cîmpii ce par pustii; nici un copac, nici o casă; ici și colea niște pîrîiașe, ce le trecem fără pod; niște sātuțe sărăcăcioase; pretutindeni o privesc de pustietate și un ce jalnic... Poate că starea mea îmi arată toate într'astfel. P'allocurea în cîmpie, mai ales lîngă vaduri, se zărește niște cîrci'me ticăloase, de-o înfățișare îndoielnică, din ale căror ciardace, în dalbele zile ale verii ochiesc tilharii pe călători și rîd, pitiți la umbră, de oamenii stăpînirii... căci aici e țara tilharilor, șerpuită de pîrae, scăldată de Putna și de Siret, așa de mult lăudate în *cînteccele bătrînești*¹; adăpostită sub plaiurile cu poteci ascunse și cu colnici nerăsbătute, în dreapta

¹) Expresiunea traduce pe originalul *Ballades* (Ms. 311, f. 76).

sînt poalele munților care 'nceing țara Vrancei, acea vatră de oameni îndrăsneți, cu obiceiuri patriarhale păstrate dela străbuni, cari de veacuri au păzit țara de Unguri, și neatîrnarea lor de boierii pămînteni... Dincoace pe coasta aceea, stearpă azi, mîine, la vară, se vor înălța mii de vițe, mîndria țării și 'nbelșugarea locului, căci locul se chiamă Odobesti¹⁾. Vinul bun, muntele²⁾, vecinătatea ambelor hotare, muntenesc și unguresc, blîndețea și starea umilită³⁾ a țăranului, avuțiile pămîntului, toate adunate la un loc au făcut ca cîmpia Putnii să fie cuibul vestit al hoților. Toți tîlharii cei mari s'au cutrierat pe aci... aci au voinicit Voicu și toyărășii-lui... d'abiè un sfert de ceas d'aici e locul unde s'a dat prins după o zi de luptă crîncenă;

¹⁾ La Odob.: „căci aci se chiamă că sunt Odobestii“ (*Rev. Rom.*, III, 442); în ms.: „car cela s'appelle Odobesti“ (f. 76, verso).

²⁾ La Odob.: „Vinul bun dela podgorie“ (*Rev. Rom.*, III, 442); în ms.: „Le bon vin la montagne...“ (*idem*).

³⁾ Ambele expresiuni traduc pe „l'hum[eur]“ (*Ms. 311*, f. 76, verso).

alături cu mine stă chiar acela care povățuia ¹⁾ pe biruitorii lui. Pe dată ce vezi malurile Siretului, țărmurii Putnii, înfățișarea cîmpiei și a muntelui, te pătrunzi lesne despre mișcarea ce ele dau acestor locuitori, în veci pribegi și risipiți... înfățișarea cîrci'milor îți spune de sineși tot ce s'a petrecut în ele și ce ăre să se mai petreacă; parcă se și aud chiotele beției; înjurăturile tîlharilor, rîsul lor grosolan și văietările bieților împilați...

S'apoi, spre a desăvîrși priveliștea, în laturile drumului mare, pe aproape de sate, se vede înălțîndu-se din țărîină fumul unor colibe, care și acele sînt cîrci'me de altă fire... Printre locuitorii locului s'au amestecat o mulțime de Sirbi, de Bulgari cu fețe mohorîte, cari nu se știe de unde vin și nu se știe cum îi chiamă... Iată-mă sosit, după ce am trecut Putna, la un sat slut și jigărit ce-i zice Gîrlile, și unde s'a petrecut mai dăunăzi un groaznic măcel. Pana se scîrbește a povestii asemenea uricioase cruzimi; casa păti-

¹⁾ Cuvîntul trebuie luat în înțelesul arhaic, traducînd pe originalul „dirigeait“ (*Ms. 311, f. 77*).

maşului e spartă și bortită... Un sîrb cu nevasta, cu moşul și cu un copil al său au fost măcelăriți... făptuitorii sînt la isprăvnicie și tăgăduiesc... Să trecem înainte!... Vîntul tot suflă tare... noi trecem Șușița, un pîriu a căruia obîrșie e depărtată ca un ceas de locul ce-mi este hotărît... Cat la el ca să-i prinz cunoștința, și după apele-i repezi și tulburate, după prundișul din mîtea lui, nu-mi lasă îndoială că e fecior de munte... Atît de mult cat la dînsul încît nici bag în seamă c'am părăsit cîmpia și că ne oprim la gura unei văi prin care Șușița iese în dreptul Panciului... Apoi iar luăm Șușița în sus, pe o cale ce s'ar uumi mai bine chiar patul pîriului... Alături unul cu altul vin satele Varnița, Verdea¹⁾, sate răzășești... P'aci-s locuitori mulți... Apa prin care umblăm sapă muntele după placu-i, răslețindu-se și îngus-

¹⁾ La Odob. „Varnița și Verzii“ (*Rev. Rom.*, III, 443); ms. dă: „Warniza, Verdi“ și încă un cuvînt indescifrabil (f. 80); am îndreptat numele satului al doilea după *Marele dicționar geografic al României*, Buc. 1898—1902.)

tîndu-se, despiciînd văi răsfătate și răstrîngîndu-se deodată în maluri... Din nenorocire, pe cer plutesc nori posomorîți; viscolul ne vine de pe culmea munților, și în dreptul Răcoasei, omătul pică cu fulgi îndesați; noaptea se apropie; zăpada întunecă cerul; trăsura abia se mișcă; vîntul răstoarnă pe surugi. Copacii se acoper cu alb. Șușița mugește cu jale... adevărată zi de exil... Ispravnicul înjură, iar eu scot capul afară din trăsură și rîd văzînd cum pică omătul și cum se zugrăvesc pe cer creștetele munților; răsuflu aerul și mă grăbesc a mă împrietenî cu locurile ce mă vor găzdui. Era noaptea adîncă, cînd ajunserăm la cîmpii, unde se 'ncep adevărații munți... Vremea era tot rea... ar fi fost cu primejdie a înainta... și moldovănașul meu de Ispravnic n'avea pentru ce a-și primejdui pielea... Stăm acolo de cinăm, și Ispravnicul trimite de știre egumenului mănăstirii, care e depărtată de un ceas; iar eu îmi încep exilul, dormind pe un pat fără pernă, fără saltea, fără oghial¹⁾... Mi se 'ncep zilele mele de încercare, și cu toate aceste

¹⁾ Plapumă.

am dormit până s'a făcut a doua zi ziua mare și luminoasă.

2 Martie. — Egumenul sosește călare.... Privește-l și 'ntreabă-l de viață!... El vine în odaie cu o pipă nemțească în gură și ne dă ziua bună șuguint... La urmă vin formalitățile: Ispravnicul mă dă ¹⁾ lui, precum mă primise dela escorta mea din Iași... sub luare de a-deverință. Acum nu mă mai poate pierde, și dacă s'o 'ntîmpla una ca aceasta, avem ce mai reclama. Se citește ofisul domnese care zice: „Să se închidă Alecu Russo, ca un răsvrător al orînduiei publice din țara sa; să se privegheze zi și noapte de către doi jandarmi destoinici și nemitarnici; să se ție la cea mai aspră opreală, fără a i se da de scris sau a primi el scrisori, și a se așeza pe hrană de fasole și pe canon de rugăcinai, spre a-și veni la pocăință și la ispășenia păcatelor“...

Mă uit cu jind la d. Ispravnic care se 'ntoarcе acasă la d-lui și, împreună cu noul meu temnicer, apuc calea închisoarei. Și calea

¹⁾ La Odob: „trădă“ (*Rev. Rom.*, III, 443); m. s. dă „remet“ (f. 80 vso.).

și vremea merg tot stricîndu-se din ce în ce mai mult... sîntem în zilele *Babelor*, adică nouă zile d'a-rîndul are să fie și frumos și urît, are să plouă, să ningă și să bată vîntul, și din cînd în cînd soarele se va arăta ¹⁾ cu razele sale... sosim pe omăt... în preajmă-mi văd numai brazi și stînci... locul îmi pare trist... ²⁾ Îndată dar mă și duc de mă cule... seara la cină mă trezesc... dar numaidecît adorm din nou fără de a căta înprejur.

3 *Martie*. — Vremea e pe schimbare. De și e vînt și omăt, mă strecor p'afară... priveliștea nu e veselitoare; satul stă în fundul unei văi scobite de apa Sușița... casele nu se văd, dar fumul din ogiacuri stă chezaș pentru ele... schitul deși mai înălțat decît satul, stă rezimat de niște munți, cari cu păduri, cari despuiți... unii parcă sînt bolnavi... N'am nici o carte și mi-e tare urît!... Temnicerul meu se pornește mîine... cat pe

¹⁾ La Odob. e adăogat cuvîndul „rînjind“ (*Rev. Rom.* III, 444).

²⁾ La Odob. „întristător“ (*ibidem*).

fereastra odăii mele... și văd chiliile mînăstirii și biserica... se face o îngropăciune. Totul aci e trist.

Nu știu de ce sînt tot posomorît. În zadar îmi tot povestește părintele la istorii; mi-i urît și de dînsele. Mi-i urît chiar de a serie... Altă dată vă voi povesti istoriile Părintelui și obrazy vizitatorilor mei.

5 *Martie*. — Mă aflu cu totul singur.... de urît spun să-mi aducă din biserică o carte pe care în zadar o răsfoiesc, fără de a putea citi un moment pe dînsa... Trag tutun și mănînc de patru ori pe zi... Îmi spun că sînt două ceasuri turcești și eu am și mîncat de seară... Mă cule... dar de dormit nu nădejde; în zadar cat de un ceas a îmblînzi pe Morfeu... Aud sgomot... mă scol; un trimis dela Focșani îmi aduce rufe și straie... mă pun iarăși în pat ca să citească...

6 *Martie*. — Și să nu cred în semne!... așeară pînă să nu vie trimisul dela Focșani, feștila lumînării de seu trosni și eu ziceam în mine: „O să vie cineva; de n'ar fi hoții! știu c'ar păți-o, sărmanii; un biet ecsilat! ce mai pomană!...“ Dar n'am vreme să scriu...

citese, căci mi-au venit șase broșuri și Theophile Gautier... sînt bogat!

7 Martie. — Timpul e întunecat, dar gata pe schimbare..... Ies în pridvor.... Aerul e primăvăratec și se aude cîntînd în pădure... Cat la munții ai căror brazi i-am și numărat, și visez a cîmpie... Mă'ntore în odaie și mă pun la fereastră... Iată biserica: schitul și biserica sînt zidite de Matei Vodă Basarab¹⁾... Au spoit acum din nou vechia biserică... e simplă, de un stil ce nu-i poți zice nici într'un fel... Este și o pisanie²⁾ veche de cînd cu clădirea... dar e slavonească... Din slavonește știu numai două vorbe rusești și alte două leșești, și acelea sînt pentru trebuințele mele particulare, de aceea nu mă pot îndeletnici cu citirea pisaniei.....

Un slujitor al schitului sosì acum dela Cașău, patru ceasuri de-acì... zice că sînt acolo trei boeri puși sub paza satului; douăzeci de săteni îi păzese pe rînd, strejuind cîte doi,

1) Originalul dă aici „le Prince Bassarabe“, probabil ca la tipărire să se completeze (*Mns.* 311, f. 83 verso).

2) În original „inscription“ (*idem*).

zi și noapte, la ușa lor. Pricepui îndată cine are să fie. Aceasta dovedește că Ispravnicul de Bacău, pe care-l cunoaștem toți, a luat lucrurile serios și că a dat acelor boeri o însemnătate pe care ei, sărmanii, de sigur n'o merită.

Această poveste mi-a adus aminte pozna din săptămîna trecută, pe care o și uitasem, și acum stau de mă gîndesc la două lucruri.... mai întii, la cursa întinsă de d-nii Miniștri, în care d. Aga m'a tras cu așa multă dibăcie.....; a fost o adevărată *comedie pe părete*.... Păcat însă că a cam dat de gol marafetul comediantilor ¹⁾.... Se zice că oamenii răi sînt bănuitori.... apoi zău, nu-s om rău, căci n'am bănuیت nimic.... Apoi iar mă gîndesc la puterea domnilor actori sau artiști, și nu mă pot domiri cum niște oameni cari de atîtea ori au rostit atîtea frumoase maxime și învățături, presărate prin drame, comedii, tragedii și vodeviluri, n'au mai multă inimă și

¹⁾ Originalul, („C'est un vrai tour de polichinelle... dommage que la ficelle ne soit pas mieux cachée“ (ms. 311, f. 84).

n'au înțeles că li se cuvenea a fi cât mai mîndri, căci ori și cum tot li s'ar fi întîmplat ceeace au pățit, și că, *cu sau fără* hîrtia ce au iscălit așa de mîrsăvește, ei tot erau să fie exilați. Sărmani nepricepuți, care n'au înțeles că în toată această istorie numai eu eram pe deasupra, ca *fuiorul* popii, și că n'am fost biet, decît prilejul spre a li se răsplăti pentru trebile de mai 'nainte; în sfîrșit, că dacă n'aș fi ieșit eu la iveală, s'ar fi găsit vreun alt pretext oarecare. Stăpînirea voia cu tot dinadinsul a se juca cu dînșii *d'ascunsele*. (Pricepeți cuvîntul cum vă va tăia capul!). Înțelepciunea turcească, după cum îmi spunea mai deunăzi temnicerul meu, zice așa: „Stăpînirea gonește iepurile cu carul cu boi și-l prinde...” Parabolă orientală!... Paznicul meu cel mare, adică Ispravnicul din Focșani, nu mă uită... chiar acum îmi trimise tutun și cîteva rînduri prea drăgăstoase.

8 Martie. — Vremea e minunată. *Baba* a întinerit... ea ne zîmbește; dar tot i se cam vede știrbenia... Adineauri stetei față la prînzul slujitorilor mănăstirii și al lucrătorilor, afară la aer... Am mîntuit cărțile ce mi-au

venit dela Iași; era un volum în șase broșuri al *Magazinului istoric pentru Dacia*, tipărit în Țara Muntenească... N'am ce spune despre publicație și despre scopul ei... e frumos, e mare, e folositor. E multă simpatie în cronica lui Constantin Căpitanul, multe mușcăături împotriva Moldovenilor; dar e ești la vorbă și tare ostenitor; nu plătește cît Miron și alții. Am citit foarte mult osebitele bucăți datorite redactorilor și m'am unit cu părerile lor, cu privirile lor istorice; dar această citire a lăsat în mine o întipărire rea... iat-o: patruzeci ani n'are să mai fie limbă românească; vom avea românească italianizată, franțuzită și nimic mai mult... De mult ce voiesc a curăți limba, a o îmbogăți și a o apropia de izvorul ei, s'a format o altă limbă pe care țara n'o înțelege și nu o va înțelege în veci... Pricep ca Francezii să-și fi alcătuit o limbă din latineasca stricată ¹⁾ și din idiomele galice, germanice, celtice și altele; dar n'aș pricepe ca cineva să se apuce a strica ²⁾ acum

¹⁾ Originalul: „du patois latin“ (*Mns. 311, f. 85, verso*).

²⁾ „ : „patoiser“ (*ibidem*).

limba franceză. De e vorba să primim ziceri și temeri cari să înlocuiască pe cele ce ne lipsese, sau cari sînt de baștină slavonă, atunci luați cel puțin rădăcinele latine și dați-le o înfățișare românească...

Răsfoind pe Théophile Gautier, am dat peste fața 75, ediția din Bruxelles, unde zice: „un couvent est un monde, etc. . . .” Dau iertăciune lui Gautier, căci nu cunoaște Soveja. . . și mai ales fiindcă nu știe ce va să zică a fi la Soveja fără de voia-ți. . . În Franța se exilează numai dinastiile și miniștrii. . . Cînd ești exilat, chiar raiul ți-ar părea iad. . . n'ai ședează într'însul, sub zăvor, nici trei zile. . . Tocmai despre aceasta, părintele Acati îmi povestea pînă să nu plece, următoarea istorie:

„In oarecare țară, al cărui nume istoria nu-l spune, trăia un om bogat, care ca toți bogații murea de urît. Intr'o zi, sătul de huiet, de politică, de clevetiri, de petreceri și de adunări, el hotărî să-și schimbe traiul, și îndată se și închise în casă, fără ca să mai pună piciorul afară, fără ca să poștească pe nimeni la masă la dînsul, fără ca să mai vadă vreun om pe lume. Schimbarea părû

tuturor ciudată; toți în toate părțile nu vorbiau decât de aceasta, și orașul fiind mic și lumea dintr'însul mult-vorbitoare, știrea ajunse pînă la urechile Domnului, Craiului, Împăratului, Sultanului, sau cum îi va fi zicînd fericitului muritor, care muștruluia acea frumoasă țară. Istoria îi părù și lui ciudată, și spre a se ncredința însuși mai bine, trimise către ipochimenul nostru¹⁾ un adjutant al său, poftindu-l să vie să prînzească cu Înălțimea sa. El însă răspunse că roagă pe Măria sa să-l ierte, fiindcă nu-i stă prin putință a ieși din casă afară. A doua poftire, a treia poftire, și același răspuns... Învederat se simțea că stăruința lui era îndărătnică, mai ales că și ținea acum de trei săptămîni. E însă cunoscut că dacă supușii au uneori stăruință, apoi și domnitorii au voință, și — ce este mai mult — au putință de a-și îndeplini voințele. Așa și Prințul despre care vorbim, supărat peste măsură de așa nesupunere, își așternù într'o zi voința într'un luminat ofis, prin care porunea să se pună la popreală

¹⁾ Originalul: „à notre original“ (Ms 311, f. 86, verso).

omul care nu primise cîntea de a ospăta cu Măria Sa, și să-l țină închis în casă, neier-tîndu-i cîtuși de puțin a ieși afară. Un ministru, un agă, sau un adjutant — nu ne spune lămurit care din toți — fu însărcinat să-i facă cunoscut luminata poruncă și să-l țină sub pază. Dar, îndată ce citi ofisul, boierul nostru își trînti căciula în cap și cu mîinile în șolduri, începù să strige: „Ce va să zică!... „Ia, acum am să ies... nu voi să stau acasă „cu dea-sila... Ce am stricat eu, rogu-te?... „Iacă, voi să mă primblu în ciuda tuturor... „Măria Sa Împăratul n'are drept să osîndească „așa de sineși, fără judecată... Ce! adică legi noi „nu mai avem în țară?..“ Și ieși să se primble“.

Las la chibzuirea fiecăruia morala ce isvo-răște dintr'aceasta.

9 Martie. — Sînt bolnav. Către seară primesc o mulțime de vizite, adică pe sub-ofițer, pe un vameș ciung printr'o întîmplare, și trei cocoane: una e o mătușă groasă, ce se crede încă tînără și face nazuri; are în creștet un pieptene, deși e cu părul sburlit; poartă rochie neagră, care a fost de mătase, și un șal, iar negru. Cealaltă e munteancă; nu-i slută, dar

e sulimentită și înzorzonată, și tîrăște după sine o manteluță ce pare a fi fost de *drap-de-dame*. A treia, îmbrăcată cu straie jumătate vechi și jumătate nouă, înfățișează curat chipul acelei frumoase și puternice denumiri românești ce aseamănă pe femeia slută cu *ciuma*... Ele vorbesc mult despre locurile de pe aci... se plîng că nu pot găsi slugi. Se vede că oamenii locului nu vor să slujească pe ciocoi; iată cuvîntul pentru care aceștia îi numesc proști; eu dimpotrivă îi cred, pentru aceea, oameni sdraveni. D'aci în sus se 'ncepe a se găsi sămîntă de adevărați români, pre cît au mai rămas în poporul moldovenese.

10 Martie. — Azi am făcut chef și veselie!.. Așa se și cuvenea, azi e Duminecă... în ziua Domnului toată ființa cată să se veselească... chiar și exilații.

Dimineața am ieșit în cerdac, ca să privesc... timpul era frumôs și ascultam cu plăcere cîntarea cucușului, colo în sat. Deodată, aproape de mine, aud plîsete și văietări, și zăresc la picioarele mele, într'o ogradă care este totdeodată loc de pășune al cailor, livede de pruni și cimitir, vreo douăsprezece

muieri stînd în picioare pe niște morminte și bocindu-se cu foc. Așa e obiceiul la țară; vreo zece-cinsprezece zile după moartea bărbatului, copilului sau vreunei rude, muiерile vin pe toată ziua și la or'ce vreme să plîngă pe mormînt... Această scenă, într'un loc așa de cîmpenesc, mi-a părut cu totul ciudată și sălbatecă... Am intrat în odaie ca să nu mai aud văietări, și mi-am adus aminte de o descriere cam în felul acesta, în *Cel din urmă Mohican* de Cooper.

Am petrecut dimineața ascultînd cîntecele oltenești ale lăutarilor din sat.... i-am încercat pe toți cu luare aminte. Mîne au să vie să-mi povestească toate mai cu amănuntul.

Iată programul concertului. Variații pe fluer, improvizate de un concertant al locului. E un mîndru voinic din acel soi de oameni ce se numesc *mocani*, adică oameni dela munte și carii par a face oarecare deosebire între neamul lor și al oamenilor dela cîmp. Graiul lui ce nu e moldovenesc nu-i nici muntenesc, ci e apăsător și se aduce ca al Ardelenilor. El cîntă tot felul de cîntece, și *moldovenești*, și *mocănești*, și *ardelenesci*, și, în sfîrșit, știe a o

întoarceși pe struna acelei poeme așa de simple și nevinovate, așa de dulce și plină de dar și duioșie, ce se chiamă *doina*!... Iată și povestea ei pe scurt:

„Era odată un cioban, care albise păscînd oile la munte și cu mult chin și nevoie își agonisise vreo douăzeci de oițe și tot pe atîtea capre, pe care le păștea, zi și noapte, păzindu-le cu acea îngrijire ce poartă, biet, creștinul bunului căpătat cu sudoarea frunții sale. El le mîna în livezile cele mai mănoase, le adăpa la izvoarele cele mai limpezi, și, pe cînd turma păștea și se adăpa, el cînta cu fluerul“. (Aci mocanul se oprește din povestire și cîntă din fluer un cîntec cu viers alene și prelungit; apoi iar începe). — „Într'o zi, mare, obosit de umblet și de nevoi, ciobanul mi se culcă sub un copaciu și adoarme de somn adînc și doarme dus, încît nici că bagă 'n seamă cînd turma lui, păscînd iarbă pe ici pe colea, se pribegeste în rîpe depărtate. Trece pe acoloa un creștin și văzînd pe cioban că doarme singur și sforăie la soare, îl trezește din somn... Mai întii el cată să-și vază turma; apoi pune mîna pe fluer, și, plin de

jale, cîntă un cîntec de dor ardelenesc“. (Aci povestitorul cîntă iarăși). — „După aceea, se scoală ciobanul și, privind în toate părțile ca să-și zărească oițele, el zice așa în sine-și: „Bun e Dumnezeu!... el mi le-a dăruit, el o să mi le 'napoiască, ori o să-mi dee altele la loc!“ Și apoi iar s'apucă de cîntat, umblînd cam obosit pe cărări pustii“. (Mocanul cîntă iarăși, și rîdea voinicul povestindu-mi acestea). „Deodată, se pare că-și zărește pe un munte oile și caprele, și dă zor să le ajungă, cîntînd din fluer un cîntec de danț; iac'asa“ (aci cîntă vesel povestitorul meu). „Dar de geaba, căci era numai o nălucă; nu fusese nici oi, nici capre, ci numai stîncile de piatră cari albiau și roșiau la soare... Acum iar se tînguiește și iar cîntă cu dor“ (așa face și Mocanul), „pînă cînd soșeste pe muchea unui munte și de acolo, într'o rîpă depărtată, zărește oile păsînd. Atunci ciobanul cîntă vesel din fluer și se pune pe danț“.

Povestitorul nu juca, dar p'aci, p'aci, căci degetele-i se 'ncordau pe fluer cu iuțeală și coatele lui se săltau după mișcarea repede și sărită a cîntecului.

Finalul programei. Vătaful părintelui Acati intră în odaie, fiind în mână o piatră ce se cunoaște a fi marmură neagră. . . . pare a fi frîntă dintr'o lespede. Îl întreb dacă mi-a adus-o ca s'o mănînc de prînz, iar el îmi răspunde rîzînd: — „Ba nu! Dar această piatră are și ea o istorie a ei“ — „Ce spui, frate! zice eu, dacă e așa, aprinde-mi un ciubuc și pînă atunci eu să mă așez pe sofa ca să-ți ascult istoria“. Iat-o și pe aceasta:

„Era odată, nu țin minte cînd, un om de izicea Bucur“ (vezi întîia broșură a Magazinului Istoric pentru Dacia, fața 32) „și el era craiu peste plaiu și peste cîmpie; el își alegea adăpost pe muntele de colea, care pe atunci era acoperit cu păduri și despre care v'am spus mai deunăzi că pare a fi bolnav. . . . Acest munte e astăzi hotarul între Soveja și o altă mînăstire ce-i zice Vizantea. Spre mai multă înlesnire, el își făcuse umbrar din doi copaci apropiați cari ieșiau din aceeași tulpină,—cum zice Romînul ca doi frați dintr'o mamă;—d'acolo el pîndea ziua pe călători și noaptea acolo se odihnea. . . . Peste sute de ani după aceea, cînd copacii ajunseră de se pu-

treziră și căzură, niște ciobani găsiră într'oză la rădăcina lui un iatagan minunat, dar cam știrbit pe alocurea. Iataganul se făcuse nevăzut; . . . dar de atunci oamenii tot detersă bănuială de vreo comoară . . . Sînt acum vreo doisprezece ani, stăpînirea aflînd despre vorba ce mergea în partea locului, sculă toate satele megieșe și, după spusa vorbei vechi, începură a cerceta, fără nici un spor. Ba încă au și mutat matca unui pîrîu, zicînd că este o poartă ascunsă sub apă, și altele multe de-alde acestea. Trei luni d'a-rîndul au muncit oamenii p'aci de geaba, și abia atunci se lăsară...

„Dar lăcomia de comoară e mare . . . Acum un an, niște locuitori d'aci începură iarăși a săpa într'altă parte și detersă peste o lespede mare de piatră; . . . ei înfipseră, între piatră și pămîntul de desupt, niște taraci, și vrură s'o ridice; dar din nenorocire, pămîntul se înfundă; o bucățică din piatră se rupse și lespedeaa căzù iar la loc . . . Călugării dela Vizantea, aflînd de iscodirile ce se făceau pe pămîntul lor, se împotriviră și acum stau toți la îndoială dacă această bucată de piatră ce s'a adus d'acolo e frîntă dintr'o lespede care

acoperia haznaua, sau dintr'o stîncă fără nici un preț...?"

11 Martie. — Toată noaptea a bătut un vînt groaznic; drept mîngîiere îmi spun că nu e nimic pe lîngă val-vîrtejul ce se obișnuiește pe aci. Nu mă trezisem bine, cînd un alt lăutar veni să mă ciustească în pat cu un nou concert de fluer. Intrarea se plătește cu un zwanțig¹⁾).

Ziua se petrece tare încet, dar pînă 'n sfîrșit se petrece.

22 Martie. — E foarte dimineată, am fost în biserică să ascult slujba. Biserica e mică, goală și prefăcută mai în totul din nou... din vechia clădire au rămas numai lespezile de pe jos și pisania de care am vorbit... Înăuntru am găsit numai pe slujitorii biserici și pe o babă.

Am luat din biserică două volume; le-am răsfoit fără de a le citi. Iată ce sînt: unul e o carte pe care o recomand ca monument de artă și de naivitate; ai zice că e scrisă și

¹⁾ Sfanț.

tipărită prin veacul de mijloc, pe cînd se jucau pe scenă *misterele*¹⁾:

ОГАННА ОМСАИ ЧЕАСИ ДИИ АРХИТОС, АИТОС
КАРЕ ФІЕНЕ КАРЕЛЕ ПРЕ СИНЕ СЕ РЕДЕ, КСНОАИЕ
СТАРЕА ССФАЕТСАСИ СЪС ШИ ДСИК АЧЕИА ПОАТЕ
ІКОНОМІЦИ АИДРЕНТАРЕА СА, ПСЕК АИАИТЕ АИ 10
ФІТСРІ КС АРЪТАРЕА ЛОР...

ТЪАМЪЧИТЪ ДИИ ЧА РСЕАЕКЪ АИ СФЪИТА
МОАСТІРЕ НЕАМУСА ШИ ТІНЪРІТЪ КС ПАРОСЛО-
ВЕНІА ПРЕ О СФІИЦІТСАСІ МІТРОПОЛИТ АА СС-
ЧЕКІИ ШИ АА МОЛДОКІИ КІРІО КІР КЕНАМІИ. ПРИИ
ОСЪРДІА ПРЕ КСКІОЕСАСІ АРХІМАНДРИТ ШИ СТАРЕЦ
АА СФІИТЕЛОС МОАСТІРІ НЕАМУСАСИ ШИ СЪККСАСІ,
КІР ДОМЕТИАН. АИ СФЪИТА МОАСТІРЕ НЕАМУСА.
1833, ДЕ СХІМОАХСА ІСАІА ТІНОГРАФСА.

Nu mie cu putință a extrage²⁾ aci cîte ceva din acea carte și mai ales a descrie figurile; de curioase ce sînt trebuie să le văză omul. Pe scoarța din năuntru se află numele stăpînului cărții și la sfîrșit stă următoarea însemnare: „СЪ ФІЕ ИИСТЪ КЪ АА 1840 ГЕНАР 25 АȘ ФСАУЕРАТ ШИ ТСАТ“.

1) Odob. „taincele sau misteruri.“ (Rev. Rom., III, 451).

2) Odob. „a trage“ (Rev. Rom., III, 451).

Primii scrisori dela Iași. Știri rele... După amiazi m'am așezat în cerdac ca să-mi sorb cafeaua... era vreme frumoasă... În curte un stol de porumbițe, albe ca zăpada, se giugiuliau și se jucau: găinile sgîriau pământul; cocoșii se băteau, lucrătorii lucrau cu stăruință. La doi pași, în biserică, e slujbă; vreo cîteva fete din sat intră în biserică și eu ascult cîntarea bisericească, ce se cîntă acolo, de sînt acum două sute de ani... Auziți, eu conspiratorul, cu ce mă îndeletnicesc!.. Cînd Basarab așeză cea dintîi piatră la clădirea sa, oare bănuia el că într'o zi unul din strănepoții săi va ecsila aci pe unul din strănepoți supușilor săi?.. E ceva jalnic în monotonia cîntării bisericești; ai zice o veșnică plîngere, o durere adîncă ce nu mai are putere de a scoate un strigăt tare.

.
*1 Aprilie*¹⁾ — Vremea e rece; s'ar crede că revine iarna înapoi. Cătră seară vin doi oameni dela Cașin cu vestea că închișii de acolo au fost sloboziți; îndată au și sburat.

¹⁾ Ms. dă din greșală, „Aer Février“ (fila 162, verso).

Trebuie să m'aștept și eu la ceva asemeni, după cele coprinse în cea din urmă scrisoare a Ispravnicului din Focșani, care mi-a dat de știre că va veni în curînd să mă vază¹⁾

Pînă să-mi vie voia de a fugi de aici, eu răsfoiesc Viețile Sfinților. Iată titlul cărții²⁾.

КІРІАКОДРОМІОН САСЪ РИВЪЦЪКОРАЕ КАРЕ АРЕ
 .РИТРС ІЕ КАЗАНІЕ)ЛА ТОАТЕ ДСАМІНІСІАЕ ПРЕСТЕ
 АН, ШІ ЛА ПРАЗНІЧЕ ДОМНЕЦІ ШІ ЛА СФІНЦІІ ЧЕІ
 ПСАМІЦІ АКСА, .РИТРС АЧЕСТА КІП ТИВРІТШ ШІ
 ДІОРТІСІТ МАІ АСАМІНАТ .РН АІМБА РСАМЪНЕАСКЪ
 .РИТРС .РНТКІСА АНШ ЛА ЧЕІ ДЕ ДСАМНЕХЕШ .РНЪА-
 ЦАЦІІ ДОМНІ ПРЪ АСАМІНАТСАШІ ШІ .РНЪАЦАТС-
 АШІ ДОМН ПЕСТРС, ІУ КОНСТАНТИНШ НИКОЛАІ
 БОЕКДА.

Apoi vine binecuvîntarea mitropolitului și leatul dela 1732, la București.

În capul precuvîntării se află versuri în lauda Domnului:

СТІХСРІ ПОЛІТІСІ АСНРА СТЕМІІ ПРЕСАМІНА-

¹⁾ Întreg pasagiul acesta în ms este șters

²⁾ La Odob., „2 Aprilе. — Pînă la una ca aceasta, adică pînă să-mi vie voia de a fugi de aici, eu resfoiescu vieța sîntilor“ (*Rev. Rom.*, III, 451).

TSASĪ SAĶKHTSASĪ ņĪ BAΛΓOCETĪKSASĪ ΔOΜH
 IΩ KOCTAHTH KOEKOΔ:

CTPAHHĪKŪ ņĪ AΦPĪKONAT CĶMH CE C'AŠ
 (APĶTAT,
 MAPEAŠĪ KOHCTAHTINŠ KPEUINSAŠĪ AΜIKPATŠ,
 O KPCHE ΔE CTAE ΠPE CEPŠ AUKHNSHTŪ,
 HECHPA KPBЖMAHHAOPO APME HEKĪPCHTE,
 KС CΛOKE ΠPEЖĪCP CKPĪCŪ AИ AĪMBA PЖMΛEHEACKŪ.
 ΠPE TOUĪ ΠPOTIKHHCĪ CŪĪ KŪ CŪ-Ī KĪPCHACKŪ,
 HĶCMA ņĪ KOPBΔA AИ HECETE E APĶTATŠ
 ΔOΜHSAŠĪ AИKŪ TPACHATŪ ΔATŪ.

ΔŪHΔSĪ AŠĪ ņĪ ΠCTEPH KС HŪΔEЖΔE HAHŪKŪ,
 ЦAPA CŪ CTŪΠHHEACKŪ, KŪĪ ΔŪ KĪЦŪ BSHŪKŪ.

Armele Țării Românești sînt coprinse între
 versuri și titlul închinării. Precuvîntarea, care
 începe iarăși cu titluri și laude în cinstea
 Domnului Ungro-Vlahiei, pomenește de Seneca
 și de alți filosofi. Pe scoartă se citește urmă-
 toarea naivitate: „AЧECT KPIAKOΔPOMĪOИ ECTE A
 CΦ. MH. COEKEЖA ņĪ CHHE CŪ KĀ ICHTĪ CŪ O ΦCPH
 CŪ ΦĪE KΛECTEMAT ņĪ AΦOPICIT ΔE TOUĪ. 1840.
 MAPT, AИ 15)“

4 Aprilie¹⁾ — Mătrezește un trimis cu știri:

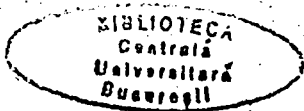
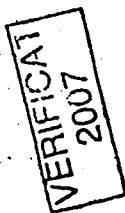
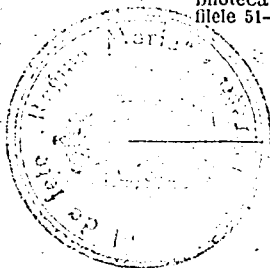
¹⁾ La Odob vine; „3 Aprilie.—Nimic.. nu-mi e bine“
 (Rev. Rom., III, 452) dar în original sunt șterse, de
 abia se mai recunosc. (fila 162)

Liberarea îmi vine călare în persoana privighetorului și a doi cazaci. Am lăsat plecarea pe mine.

Am făcut vizita-mi din urmă la biserică; e plină de lume căci sîntem în săptămîna mare; biserica e săracă, despuiată; cîteva lumînările abia o luminează; dar cei ce sînt într'însa sînt cu credință adevărată.

Așa dar pe mine! tot nu mi-a fost așa tare urît!..

(Manuscriptul 311 din Biblioteca Academiei Române, filele 51—92 și 162—64).

Pentru orice publicațiune din
„Biblioteca Românească enciclopedică Socce”
Reproducțiunea oprită

1954